

Naujausia monografija apie lietuvių tarmėtyrą

Samanta Rutkauskaitė

Vilniaus universitetas, Kauno fakultetas
Kalbų, literatūros ir vertimo studijų institutas
E. paštas rutkauskaitesamanta@gmail.com

2019 metų vasario 14 dieną Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje įvyko profesorės, hab. hum. m. dr. Danguolės Mikulėnienės naujausio mokslinio darbo – monografijos *Lietuvių tarmėtyra: genezė, raida ir paradigminiai lūžiai* – pristatymas.

Ši patraukli ir įdomiai parašyta prof. habil. dr. Danguolės Mikulėnienės knyga yra pirmoji monografijų trilogijos dalis, kurioje autorė tyrinėja ikitarmėtyrinį laikotarpį ir lietuvių tarmėtyros pradžią – etnografiškąsias ir jaunagramatiškąsias jos ištakas, lietuvių tarmių skyrimą, tyrimų perspektyvų užuomazgas ir jų tipus.

Naujai atrasti (kai kurie visai dar nežinomi) dokumentai ir nauja senųjų faktų interpretacija leidžia pažvelgti į lietuvių dialektologiją kitaip. Monografijoje remiamasi lingvistinės istoriografijos ir kritinės lingvistinės analizės metodų nuostatomis.

Šiame trijų monografijų cikle lietuvių tarmėtyros faktai pateikiami sistemiskai, t. y. ne tiek pagal personalijas ar biografinius aprašus, kiek pagal tarmėtyros tyrimų metodologijas ir sociokultūrinį jų kontekstą. Todėl aptariama ne tik visuotinai pripažintų, bet ir mažai žinomų ar net visai nežinomų lietuvių tarmių tyrėjų veikla, taip pat išryškinama istorinė ir (ar) išliekamoji jų darbų vertė.

Prof. habil. dr. Danguolė Mikulėnienė pristatymo metu trumpai apžvelgė lietuvių kalbos tyrinėtojų darbus, labiausiai atkreipdama dėmesį į jau primirštus buvusių kalbos tyrinėtojų žygdarbius. Mokslininkė pabrėžė, kad šiuo metu apie XIX amžiaus antrosios pusės – XX amžiaus pirmosios pusės lietuvių kalbos ir jos tarmių tyrėjus palyginti informacijos nedaug. Daugiausiai yra surinkta tik apie pavienius mokslininkus, tokius kaip Antanas Baranauskas, Augustas Schleicheris, Fridrichas Kuršaitis ir kiti, todėl ši monografija svarbi tuo, jog joje pirmą kartą yra mėginama sistemingai aprašyti lietuvių tarmėtyros ištakas, paminint ir įvertinant ir užmarštį grimztančių pamirštų tyrėjų darbus.

Viso pristatymo metu prof. habil. dr. Danguolė Mikulėnienė nuosekliai minėjo retai girdimus, o galbūt ir negirdėtus XIX–XX amžiaus tarmėtyrininkų vardus, rodė jų darbų rankraščius, rašytus laiškus tuometiniams kolegoms. Mokslininkė pabrėžė, kad ir tuo

metu darbo sąlygos buvo nepaprastos – Antanas Salys tarmių žemėlapių sudarė ir spalvino spalvotais pieštukais.

Prof. habil. dr. Danguolė Mikulėnienė teigė, kad monografijoje aptariamai darbai tik dar kartą patvirtino svarbų faktą – XIX amžiaus pabaigos ir XX amžiaus pradžios lietuvių kalba buvo tarptautinė disciplina. Prieš išleidžiant šią monografiją, palyginti nedaug informacijos turėta apie užsienyje išleistus tarmėtyrinius leidinius. Nedaug žinota ir apie tai, kad lietuvių kalba ir jos tarmės buvo įdomios ne tik Lietuvos mokslininkams, bet ir likusios Europos tyrėjams. Monografijos pristatymo metu grįsdama tarptautinio dalyko sąvoką prof. habil. dr. Danguolė Mikulėnienė koncentravosi į rankraštinę Eduardo Volterio programą, kurią ranka surašė Kazimieras Būga, skirtą slavistų suvažiavimo lietuviškajai sekcijai aptarti. Kviestinių svečių sąrašė mažąją dalį sudarė mokslininkai lietuviai – dauguma tyrėjų užsieniečiai, pradedant Ferdinandu de Saussure'u ir baigiant kun. Bielensteinu Vissendorfu. Iš šio dokumento taip pat matyti, kokios buvo svarbiausios lietuvių lituanistinių tyrimų užmačios: „<...> tarp numatytų darbų – tarminių, etnografinių ir archeologinių programų sukūrimas (4 punktas), etnografinių bei tarminių Lietuvos ir Latvijos žemėlapių sudarymas (5 punktas), senųjų raštų paieška ir analizė (6, 11 punktas)“ (Mikulėnienė 2018: 257). Prof. Danguolė Mikulėnienė taip pat pabrėžė, kad šis dokumentas patvirtino ir nenuginčijamą Eduardo Volterio mokslinį lyderiavimą to meto lietuviškosios (ir baltiškosios) tautotyros moksluose. Šis deklarasavimas tik dar kartą užtikrino, kad lietuvių tarmėtyra buvo tarptautinė disciplina.

Sunkiausias uždavinys ruošiant šią monografiją, anot profesorės, buvo atrasti medžiagą archyvuose, ją ištirti, aprašyti ir interpretuoti. Ir nors, pasak prof. dr. Daivos Aliūkaitės, prof. Danguolė Mikulėnienė turėjo mintyje parašyti tik vieną vienintelę knygą, pradėjus dirbti suvokta, kad tai bus tik vienas iš trijų tomų. Pasak prof. dr. Vytauto Kardelio, lietuvių tarmėtyros darbai ir juos tyrusių mokslininkų palikimas nemenkas, todėl bandymas visą jį aprėpti ir interpretuoti primena ne tik tarmėtyrininko darbą, bet ir detektyvo. Profesorius šį darbą šmaikščiai prilygino jau minėtam detektyvo darbui, kuriame prof. habil. dr. Danguolė Mikulėnienė nestokojo elegantiškumo ir profesionalumo. Šį detektyvinį darbą atlikti mokslininkei padėjo ir dr. Ilja Lemeškinas, kuris juokavo važiuavęs į Prahą šiai monografijai atrasti specialios tyrėjų medžiagos. Be to, prof. habil. dr. Danguolei Mikulėnienei buvo mesti ir nelengvi iššūkiai bei pavestos naujos užduotys rengiant būsimus monografijos tomus, kurie, pasak prof. dr. Daivos Aliūkaitės, yra ir bus „Lituanistikos orumo ugdymas“.

Prof. habil. dr. Danguolės Mikulėnienės monografijos pristatyme LMA Vrublevskių bibliotekoje dalyvavo prof. dr. Vytautas Kardelis, prof. dr. Daiva Aliūkaitė, prof. dr. Grasilda Blažienė, dr. Ilja Lemeškinas, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) pirmininkas Audrys Antanaitis bei Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro (MELC) direktorius Rimantas Kareckas, taip pat profesorės kolegės iš VU KnF prof. dr. Jadvyga Krūminienė, doc. dr. Ilona Mickienė, doc. dr. Rita Baranauskienė.

Literatūra

Mikulėnienė, D., 2018. *Lietuvių tarmėtyra: genezė, raida ir paradigminiai lūžiai*. D. 1. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.